

Megjelenik minden csütörtökön sokféle képpel ellátva. **Előfizetési ár:** Egész évre 6 frt; félévre 3 frt; negyedévre 1.50 kr. Előfizethető minden postahivatal és könyvárusnál.
Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor 9 uj kr. **Szerkesztői szállás:** mászáros utca 2. szám, 2-dik emelet. **Kiadó hivatal:** barátok tere 7. szám.

Marczibányi Antal.

(1793–1872.)

E hó 13-án ismét oly férfiút veszünk el, ki szükségessé tette életét minden téren, s kinck nevét egyenlő tisztelettel hallja mindenki, akár a politikai élet küzdelmeiből említik föl, akár a művelődési történetünkben elfoglalt állásáról szólanak. Mindenikről igen sokat lehet beszélni. Amott szabadelvű, tette őt férfiú; itt nem alkotó tényező ugyan, de oly érdekeltsgű, ki át van hatva a művelődés minden mozzanata által, részt vesz mozgalmában, s tudomány, irodalom, művészet, és minden közintézet bőkezűségében részesül. Valódi hazafi, e szó legszebb értelmében, s a társadalmi téren a legnemesebb emberbarát, ki ezeket fordít ember-társai javára, kenyeret ad, és a szenvedők könyeit törli.

Marczibányi Antal dúsgazdag férfiú volt, de csak kevés dúsgazdagról lehet följegyezni a vagyon oly közérdekű értékesítését, mint róla, ki érdeklődve hazája emelkedése iránt, igen nagy áldozatokat is hozott. Így a tudományos akadémiát megalapításakor már nagy összegekkel gyámolította; gazdag alapítványokat tett, melyek kamataiból az akadémia több rendbeli nagy és kisebb jutalmat szokott kifizetni. A palota fölépítésére ismét 40,000 forintot adott, s végrendeletileg újlag 20,000 forintot hagyományozott oly célból, hogy ez összeg kamatai a tudományok népszerűsítésére fordíttassanak. Hasonlón érezte jótékonyágát a nemzeti színház, melyet halálaig oly igen szeretett, hogy midőn már az agg korral járó gyöngesség miatt nem mehetett föl pályájába, hintójától hordszéken vitette oda magát s végignézett minden előadást, mert hő barátja volt a művészeteknek s költészetnek, s a magyar irodalom minden figyelemreméltóbb termékét összegyűjté könyvtárában.

Családjá századok óta ismeretes jótékonyágáról, s ennek emlékét közhasznú és vallásos alapítványok őrzik. Antal utolsó fiasja volt e családnak, s egyesült benne a jótékonyág minden jellemvonása. Nemesak egyetek tudnak erről tanúságot tenni, hanem nagy birtokának szegényei is.

Trencsénmegyében, az ősi kurián, Puchón szü-

letett 1793. máj. 26-án. Nagy és nevezetes idöket élt meg, szerepelt a korszakot alkotó eseményekben, s mint elvhi, szilárd jellem hűnyt el. Nem sokra lehet ezt elmondani.

Dús vagyona mellett könnyen és kényelmesen élhetett volna, de úgy lévén nevelve, hogy szeresse a munkát, embere is lett ennek, s igen fiatal korában Trencsén megyeházában látjuk foglalkozva; 20 éves korában már szolgabírónak választották, 1825., 1850., 32. s 39-ben pedig a megye

1836-ban alispánsággal tisztelte meg Trencsén; 1841-ben Árva megye főispáni helytartója lett, 1845-ben pedig Trencsén főispáni székére nevezték ki. A független magyar kormány sem tudhatott volna jelesebb és népszerűbb férfiút találni e helyre, megerősítő székében, és ama mozgalmas idökben tapintata és hazafisága által igen sok szolgálattal tett e fölújított vidéken.

A szabadságharc legyőzése után megfoszták kamarási aranykulcsos méltóságától, és Pozsonyba internálták, honnan csak 50,000 forintnyi bírság után szabadulhatt ki.

Ekkor visszavonult a nyilvános élet sorompói közül, s trencsén birtokaira húzódott. De jótékonyágának, tudomány- és irodalomszeretetének híre folyton tisztelettel eleveníté föl emlékét.

Magányában és házi körében is tudott használni a közjónak, s mivel érdeklődött minden iránt, a mi történt, megelégedett, hogy tanuja lehessen a nemzet fejlődésére mutató eseményeknek, s nem kívánt az elhagyott küzdőterre visszalépni.

Környezetében magyar volt minden, mert hazafiságán nem engedte, hogy esorbát üssön sem a divat, sem a sokféle szelvelgés, mely előkelő családainkat kivetkőzti a nemzeti jellegből. Magyarul beszélt mindig, s a mint egyszer fölvette, le sem tette a magyar ruhát.

Halála fájdalmas részvétet keltett a főváros minden körében, hol alig van valaki, ki ne ismerte volna az öreg urat. Az akadémia palotáján gyászlobogó lengett, mert e közintézetünk nemesak alapítóját, bőkezű adományozót, de igazgató-tanácsának egyik legbuzgóbb tagját is elveszté benne.

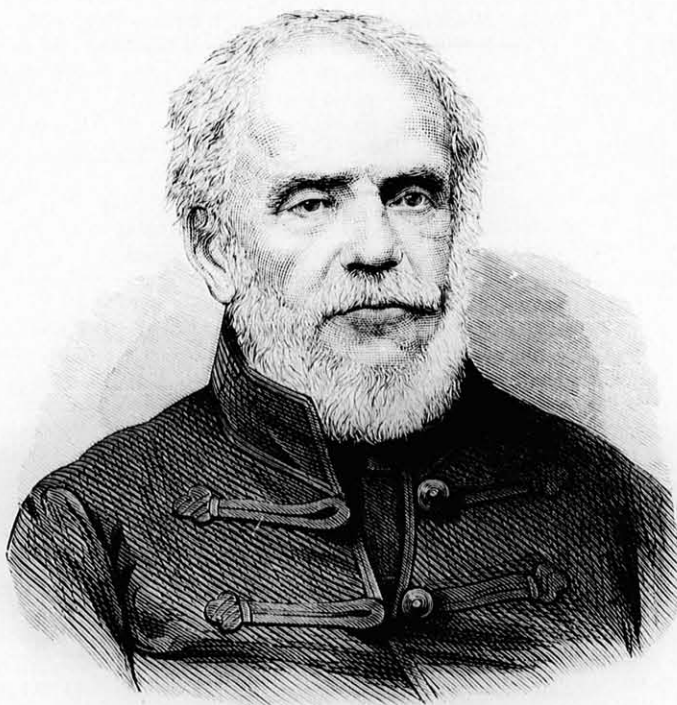
A szívén átlőtt vadruca.

— Eredeti beszély. —

(Folytatás.)

IV.

Iren gyásza miatt Eleonórának a megye első alispánjához küldött végrendelete a vén kisasszony halála után csak néhány hét múlva bontott föl

Marczibányi Antal.

öt küldte követnek Pozsonyba. Már a megyében is a haladás és szabadelvűség eszméje mellett küzdve, a diétán szintén a konzervatívok ellen működött. Mennyire önálló s elveikhez szilárdan ragaszkodó férfi volt, szépen megírja Horváth Mihály a »25 év történeté«-ben, elmondva, hogy midőn 1847-ben az ország legelső családjai a szabadelvűség ellen szövetkeztek Pesten, Marczibányi Antal volt az egyetlen az előkelő családok közül, ki hevesen kikelt rangtársaival szemközt.

Lórahalmán, hol a fiatal özvegyen kívül csak egy pár távoli rokon jelent meg a hivatalos meghívás folytán, kiket azonban az elhunyt nem is ismert. Jelen volt az öreg táblabíró is, mint zárgondnok. A pecsét feltörése a szokott formáságok mellett történt, s ezzel a kiküldött tisztviselő hozzáfogott az utolsó akarat fölolvadásához.

Irének hitte, hogy a köztük volt idegenkedés miatt nagynénje vagyonát nem fogja rá hagyni, hanem gyermekeire, kik legközelebbi s csaknem egyedüli rokonai valának. Mily nagy volt azonban meglepetése, midőn a végrendelet következő szavait kellett hallania:

»Midőn Irén hugomnak szeretetlenségeért megbocsátanék, egyúttal őt avagy gyermekeit nem óhajtom a jövőben még szerencsétlenebbé tenni az által, hogy vagyonomat rájuk hagyjam. Azon pazarlás, mely már a család vérében van, végső szegénységre fogja juttatni őket előbb-utóbb s ekkor, fény, ragyogás, túlzott kényelem után, kétszerte kínosabb volna rájuk nézve a nélkülözés, melyhez lassankint hozzá kell szokniok. Ennél fogva egyedüli föltétele örökösimmé azon lényeket teszem, kik e földi életben az egyetlenek ragaszkodtak hozzám őszintén, azaz örökösimmé maeszkáimat teszem, s pedig következő módon:

1-ször. Összes vagyonom adminisztrátorává s végrendeletem végrehajtójává tekintetes Háromy Béla mostani esküdt urat nevezem ki.

2-ször. Háromy Béla úr tartozik róla gondoskodni, hogy maeszkáim valami állatkedvelő öreg hajadonnál avagy gyermektelen özvegynél elhelyeztessenek s ott gondos ápolásban, ellátásban részesüljenek mindaddig, míg csak nemzetségük ki nem vész.

3-ször. Az illető öreg hajadonnak avagy gyermektelen özvegynek ellátási díjúl, évenként előre, két-kétezer pengő forint fog kifizettetni, három ezüst huszast egy forintra számítva.

4-ször. Fekvé birtokaim, úgy tőkepenzeim egyéb haszonélvezete szives fíradozásaiért Háromy Béla urat illetik, ki iránt hálás érzettel viseltetem azért, hogy nem találta nevelésnek, de sőt megértette a »vén leány« állatkedvelését.

5-ször. Ha pedig maeszkáim végképen kivesznének, egész vagyonom egyedüli törvényes örököséi Háromy Béla úr, avagy maradékai lesznek.

— Annál jobb, annál jobb! — morgá fogai közt e végszavaknál az öreg táblabíró, s kezeit önelégtelen dörzsölte.

Irének kérdőleg tekintett rá.

— Azaz hogy... mikor engedi meg nagyságod látogatásomat tehetnem? akkor majd különös dolgokat fog hallani.

— Akár holnap; itt már tovább nincs rám szükség, azért rögtön utazom.

— Tehát a viszontlátásra holnapig!

Másnap a fiatal özvegy haza érkezve rideg kastélyába, még alig veté le úti köntösét, midőn az öreg táblabíró eszéjára már ott állott a fölépesső aljánál. Huszára előbb őt, azután a bőrdönt emelte le, mert az öreg úr ez alkalommal gondoskodott nem várható eshetőségekről is, s azért gálaruháit nem öltötte magára.

— Nincs semmi baj a háznál? — kérdezé, midőn a kastély inasa szobájába vezette őt.

— Semmi baj; úrnöm jó egészségben érkezett meg egy óra előtt.

— Menj hát be hozzá, fiam, s jelents be nála.

A hajdú ura terjedelmes derekára épen a diszkard övét szorította föl nagy erőlködéssel, midőn az inas visszatért, jelentve, hogy a nagyságos asszony várja a tekintetes urat.

Midőn Irén megpillantotta a diszöltözötes, kipödrött bajszú alakot, meg nem állhatta, hogy ne mosolyogjon.

— Installációra készül, urambátyám? — kérdé tréfásan.

— Azaz hogy még installáció is lehet belőle, ha nagyságod úgy akarja.

— Nem értem szavait.

— Azt akarom mondani, hogy férj-installáció.

— S talán én legyek a nászasszony?

— Nagyságodnak fontosabb szerepet szántam!

— Talán bizony az örömanyé? Leányom még csak negyedfél éves, nagyon fiatal menyasszonynak.

— S nagyságod már öreg volna menyasszonynak?

— Hohó! urambátyám tehát kéröm?

— S nem találna el, ki részére?

— Fogalmam sem lehet róla; mióta vagyon viszonyaim ziláltak, az egész világ kerül.

— A kérő megyénk legderekabb, legesinosabb s jelenleg alkalmasint leggazdagabb férfia.

— Ki az?

— Háromy Béla.

— A ki nagynénem vagyonát is örökölte?

— A mire a végrendelet fölolvadásakor azt mondtam: »annál jobb;« mert így a vagyon megint visszajut nagyságod kezei közé

— Soha! — válaszolta a szép özvegy határozottan. Azután megfogva az öreg úr balkezeit, magával húzta őt több szobán keresztül az ebédlőig, melynek ajtaja kulcsra zárva, ablaktáblái betéve valának.

Irének jobbában karos gyertyatartót emelve magasra, elől haladt, s az utolsó, gyászfényollal leterített keret előtt állott meg.

— Jöjjön ide, kérem, s emelje le a leplet! — mondta.

Az öreg úr engedelmességek.

Az eddig üres keretben a Recerucayak utolsó sarjának olajba festett arcképét lehetett látni, a mint a szobortalapzat tetején newfoundlandijával játszik. A kép alsó jobb sarkában a család megfordított címere.

— De higgye meg nagyságod, hogy Háromy Bélát a legmélyebb néma szerelem bírta e lépésre! — válaszolt az öreg úr, mert a kép megmutatását feleletnek vette.

— Soruk he van fejzeve! — jegyzé meg a fiatal özvegy fájdalmasan, de egyszersmind büszkén mutatva a képre. — Egy kihalt nevezetes ősi család utolsó sarjának gyászoló anyja vagyok; lehet-e ezután egy új nemes család törzsanyjává?

— S ha vonzódást éreznék ama férfi iránt?

— Megvallom, Háromy napról-napra jobban becsülöm, s minden óra neveli iránta érdeklődésemet.

— S ha önmegtadadása boldogtalanná is tenné?

— Még akkor is. S nem tartozom-e a család fényének ezen áldozattal, ki önkénytelen azt? Nagynénem hasonló áldozatot tett, pedig nem önkénytelen.

Az öreg táblabíró leverten távozott a réceföldi kastélyból, s boszúsán simitotta egyenesre — siker nélkül — kaeskaringsok pödrott bajuszát.

— Ez az asszony oly gögös, hogy rongyokban is királynénak fogja érezni magát! — mormogta magában.

V.

Ezután pár év mult el s bekövetkezett hazánk történetének legszebb, legmagasztosabb korszaka, mely megszüntette az előjogokat, s fölemelé eddigi elnyomatásából a nemzet legnépesebb, legéletképesebb és legerősebb részét. S a láncából felszabadult Prométhéusz szabadságának újra, más részről megtámadatásakor esodás dolgokat művelt; magasán lobogtatott fátkyjának világa sugarait szerteveté a világra.

E szép napok egyik legszebb alakja Háromy Béla volt, kit már a nemzetgyűlés soraiban látunk; lángszónoklata oly tűz volt, mely százezrek ereiben hozta pezsgésbe a vért.

E zajos és főséges napokban az egyesek ügyei elvesztek a közérdek előtt; bíróságok csak egy bűn, a haza elleni bűn megtorlására léteztek, s a polgári közigazgatás a haza megvédésében fáradozott.

A jó öreg táblabíró eszéjával most is gyakran találkozhatunk az ország- és egyéb úton,

melyek azonban nem a réceföldi kastély felé vezetnek. Zárgondnoki hivatala — mint annyi más — magától megszünt, mert kormánybiztosi teendői minden pereét igénybe vették; a szép özvegy dolgaival pedig senki sem törődött.

Irének ismét szabadnak érezvén magát rendelkezéseiben, elhatározta, hogy egészen leánykája nevelésének adja magát. Nagy pénzért sikerült a közszolgálat alól magukat kivont mestereket fogadnia, s aztán, hogy a nevelésben azt is megadhassa, mit mesterektől nem tanulhatni, t. i. a »jó társaságokban« való otthoniasságot, a még mindig szép özvegy szükségesnek tartotta ismét nyílt házat vinni.

Fiatal mágnást s más gavalérokat azon időben nem igen lehetett látni a vidéki úri házakban; egy részük a nemzet zászlói alatt küzdött, másik részük pedig tanultva a régi francia monarchia emigréi-től, átszökött az ellenséghez. Hanem előkelő hölgy, az volt elég, részint a szökevények hátrahagyott nejei, nővérei avagy leányai, részint oly delnök, kiknek férjei kénytelenségből a magyar kormányval együtt vándoroltak.

A réceföldi kastély tehát ismét mindennap látott finom társaságot, oly hölgyeket, kik a mostani viszonyokkal sehogy sem voltak megbarátkozva. Borzasztó is az, midőn a legfőbb kormányhivatalnokokat is egyszerűen csak »miniszter úr«-nak s nem »nagyméltóságod«-nak émezik. De szerencse, hogy ez nem sokáig maradt így; a republikánusokat máris szorították, a kormány már Debrecenben van, nem sokára vissza lesz állítva a régi rend, a »jó családok« megint hivatalokba, kegybe, fénybe jutnak, s vége leend a parvenük egynapos dicsőségének.

A kis Vilmát elő kell tehát készíteni, hogy ne érezze magát idegennek, ha majd rangjához illő férjet kap.

Ezen előkészítéshez segédkezet nyújtottak a Réceföldön átvonuló hadesapatok tisztjei is: majd honvédek, majd németek, majd oroszok. Oroszok is?! — kérdi esodálkozva az olvasó, — oroszok, kiknek betörése ellen Horváth Mihály püspök akkori vallásügyi miniszter országos bűjtőt, a kormány pedig általános kereszties hadjáratot hirdetett? Hja! a szegény halandó, a hétköznapi ember épen abban különbözik a »jó családbeliek«-től, hogy mumusoknak tartja azokat, a kik legszeretelméltőbb lovagok. Iréne kedvteléssel tapasztalta, hogy orosz vendégei közül alig volt egy is, a ki ne beszélt volna folyékonyan franciául, a mazurkát pedig mindannyia remekül táncolta.

Tehát folyt a tánc is? Igen, ma honvédtisztekkel, kik számára azok a Bécsbe emigráltak már faragtatták a bitófákat; holnap a németekkel, holnapután az oroszokkal.

Ily élet mellett Irén ismét visszatérteknek hitte a szép napokat, melyek mámorán keresztül gyakran egészen hozzáig hatott Háromy Béla hírneve, magasztaltatása; de a szép özvegy mindezeket teljes közönynyel hallgatta.

Egy napon épen X. osztrák dandárnok szállásolt nála törzskarával. A fiatal leventék nem hagytak addig békét a szép özvegynek, míg meg nem engedte, hogy kis táncmulatságot rendezhesenek.

Az öreg dandártábornok nem táncolt, mert már évek óta köszvény bántotta lábát. Szünetek közben a háziasszony mellé telepedett és beszélgetéssel igyekező ezt mulattatni.

— Nem tudom, hogy holnap itt leszünk-e még, nagyságos asszonyom! — mondta.

— Tehát tovább indulni szándékoznak?

— Nem szándékoznak biz' mi, de lehet, hogy tovább indítatunk. Nemde, ezen megyéből való az a bizonyos Háromy Béla?

— A forradalom kitérésékor huszonnegy éves volt, s a megye leghírnevesb embere.

— Nos lássa, — vágott közbe a dandárnok haragosan, — ez a tintás újjú fráter, a ki kardot eddig

csak megyei parádékön látott, legtöbb dolgot ad nekünk. A merre csak hadtestünk elvonul, mindenütt fölláztatja előttünk a népet s szavára mintha csak föld alul bujnának ki a szabadsapatok. Miatta sem éjjelünk, sem nappalunk. Inkább egy milliónyi seroggel állanánk szemközt, mint ilyen láthatlan ellenséggel. Hanem azért mégis leverjük a rebelliget, s istenemre, az a tintás újjú lesz, a kit legelőször a legmagasabb akasztófára hűzünk.

Iréne elhalványult. Azon gondolatra, hogy e fírt, hogy komoly veszélyek fenyegetik, közönye elmúlt. — Nem hiszem, hogy katonák hősök irányában bakók lehetnének! — jegyzé meg röviden.

Iréne ez este aztán nem táncolt, s a német katonatiszteket nem fogadta többé be társaságába.

A dandárnok által jóslott idők nem sokára bekövetkeztek; a »rebelliget«-nek nevezett önvédelmi harcok legyőzettek — két nagyhatalom és sértett nagyravágyásból eredt árulás következtében; s kiplántáltak a bitófákat, megnépesítették a börtönöket. Hanem a jövővélelésnek Hámoryra vonatkozó része csak annyiban teljesült, hogy ő idejekorán kimenekülvén külföldre, csupán nevét szőgezheték ki az akasztófára, vagyont pedig elkobozták.

SZOKOLY VIKTOR.

(Vége következik.)

A szabadkőművességről.

(Vége.)

A szabadkőműves-szövetség viszonya az állam irányában a lehető legbarátságosabb. Hiszen a páholyokból a politika eo ipso ki levén zárva, épen a szabadkőművesség az, mely tagjait jó polgárokká nevelni igyekszik, azok kötelességévé teszi az egyetemért fáradni s a törvényeknek engedelmeskedni. A szabadkőművesség a politikát neutrális, semleges tőrnek tekint a páholyon belül, habár ezen kívül a legesekélyebb nyomást sem igyekszik az egyén meggyőződésére gyakorolni. Hasonló semleges viszony áll az országhoz is. Tanai nem érintenek semminemű dogmát, e szerint különbséget sem tesznek vallás és vallás közt, hanem a türelmet és a szeretetet kultiválván, egységyedül mindenütt csak az embert látják és az emberre igyekeznek hatni.

Annál esodálatosabb, hogy ez lévén a kőművesség helyzete az állam és az egyház irányában, mégis e kettőt kell, legelkeserültebb ellensége gyanánt ismernie. Ha még tudna is találni az ember némi okot e tekintetben az államok, t. i. az absolutisztikus államok részére, mert hiszen ezek okvetlenül ellenség gyanánt kell, hogy tekintsék az emberi jogok hangoztatóit, nincs oka az egyháznak azon féltékenységre, azon határtalan gyűlöletre, melyet a szabadkőművesség irányában tanúsít.

Én őszintén megvallom, inkább az ellenkező hiedelemre találtam indokot a szövetségbe lépésemkor. Elém helyeztek egy üres lapot, mely e kérdésre várta tőlem a feleletet: »Mivel tartozik az ember isten iránt?« Majd később, szóbelileg intézték hozzám e kérdést: »Mit tartok a lélek halhatatlanságáról?« És e kérdések korántsem azért intéztettek hozzám és intéztettek a szabadkőművesi világosságot kereső profánhoz ma is, hogy azokra tagadólag vagy a nihilizmus értelmében válaszoljon, hanem ellenkezőleg, intéztettek azért, mert a szabadkőművesség vallja egy istenség létezését és hirdeti a lélek halhatatlanságát, habár sem az egyik, sem a másik fogalmat nem köti is oly szűkkeblű föltételekhez, mint ezt a hitvallások tenni szokták.

Egység a fölfogásban, közös akarat a kivitelben, ezek a szabadkőműves-szövetség benső életének fő-főjellemvonásai. Azért a páholyon belül a legszigorúbb és a szónak legnemesebb értelmében vett demokracia érvényesül. Nincs ott hatalmas-

ság, mely a vélemények és a meggyőződés fölött uralkodjék, nincs tehát ott vak eszköz sem, mint ezt igen sokan nagy tévedéssel hiszik, mert itt egyenlő mindenki. Még csak rangfokozat sem létezik azon kívül, a mely a hivatalos működés hatáskörével és földadatával együtt jár, az sem önkényes vagy öröklött, hanem szabad választás kifolyása.

A páholy ugy alakul, hogy összeáll bizonyos meghatározott számú szövetségi tag, azaz »testvér«, kimutatja, hogy szabadon egyesült, hogy bír a megkívántató kellekkel, és a már létező és törvényes szabadkőművesi hatalom valamelyikéhez elismertetésért folyamodván, ezt attól megnyerte. Erre a kérdéses nagyhatalom fölszenteli az illető páholyt, részesíti mindazon jogokban, melyekkel a törvényes és igazságos páholyok bírnak, nevezetesen fölrühazza azon képességgel, hogy magát új tagok fölvétele által szélesíthesse. Így aztán természetes, hogy a páholyrendszer a szabadkőművességben egy hosszú láncc, melynek egyes páholyok az egyes szeméit képezik. Az olyan páholyokat, melyek nem ezen a módon alakultak meg s egy szabadkőművesi hatalom által nincsenek elismerve és megerősítve, »zuppáholyoknak« hívják, s az ilyen páholyok tagjainak más páholyban megjelenniök nem szabad. Megjegyzendő, hogy a munka, a fölvtel és a díjfölemelés mindig csak a páholyban történhetik, és hogy egy törvényes páholy tagjának szabad bejárása, és az illető páholy speciális pénzügyeit kivéve, a világon minden páholyban szavazati joga van.

Hét törvényes és igazságos páholy föl van jogosítva, hogy összeállván, magát azon kőművesi nagyhatalomtól, melynek védszárnyai alatt megalkult, függetlenítse, s hogy »nagykőpáholy« vagy »nagykelet« név alatt önálló szabadkőművesi nagyhatalmasságot alkothasson. Az ilyen »nagykőpáholy«-nak vagy »nagykeletnek« azonban ismét megerősítenie és elismertetnie kell magát más, ha lehetséges, minél több kőművesi nagyhatalmasságtól, melylyel aztán jegyzőkönyveit is kieserélai és a kölesönös érintkezést személyes megjelenéssel, vagy írásban föntartani szokta. A »nagykelet« vagy »nagykőpáholy« elnevezések alatt tehát nem egy különálló, saját felelősségre dolgozó páholyt kell érteni, mert a nagykeletet vagy nagykőpáholyt az e fogalomhoz esatlakozott páholyok képviselői képezik, kiknek szén a választott nagymester, e mellett pedig a szintén választott nagytanács gyakorolja az executiv hatalmat. Az egy nagykőpáholyhoz vagy nagykelethez esatlakozott páholyok egy közös »alkotmányt« vallanak s annak értelmében intézik el belügyeiket és irányítják munkásságukat. E közös alkotmány mellett lehetnek a páholyoknak külön statutumai is, melyeknek engedelmeskedni magát minden kőműves becsületészóra kötelezi. Nagyon esadólnék azonban, ki elhinné mindazt, a mit ultramontan irók a szabadkőművesek által letendő eskünek borzasztóságáról világággá röpitettek, mert ez az eskü nemcsak ellentétben nincs az egyén polgári kötelességeivel, hanem nem foglal magában olyasmit, a mi az illetőnek vallásos érzületét sérthetné, sőt ellenkezőleg épen az a kettő, t. i. a polgári hatalmak és az istenség eszméje nyernek a fogadalomban illő kifejezést. A szövetség, természetes, hogy szigorúan fölgyel arra, vajjon az illető testvér e fogadalomát megtartja-e, miért is az olyan tagok, a kik vagy a rájuk bízott kötelmek teljesítését ismételve emulasztják, vagy pedig erköletlen és a szövetség méltóságát sértő magaviselet következtében magukat erre érdemtelenké tették, ha az ez irányban hozzájuk intézett figyelmeztetések és megintések eredmény nélkül maradnának, a szövetség kebeléből kizáratnak.

Még a páholy berendezésével s az abban szokások elnevezésekkel kell megismerkednünk.

Említettük már, hogy a szabadkőművesség »jelképekben« (symbolokban) dolgozik. E symbolumok mindannyian azon eszme körül csoportosul-

nak, hogy a szabadkőművesség egy szellemi templom építésén fáradozik, s hogy tagjainak kötelességük »világosság, igazság és erényesség« után törekedniök. Ezért a páholy első tisztviselői, kik a templomnak emelkedett részén ülnek, »világosságoknak« nevezetnek, maga ez az emelkedett rész pedig, minthogy onnan kell a világosságnak lesugároznia: »keletnek«.

Ámbár végeclját tekintve a szabadkőművesség az egész világon egy és ugyanaz, mindamelllett a rendszer, melyben a szabadkőművesek dolgoznak, kétféle. Vannak ugyanis »skót szertartásu« szabadkőművesek és »symbolikusok«. Az eltérés a két rendszer között jobbára csak rituális külsőségekben áll; a skót páholyok kárpitjai pl. vörösek, a symbolikusoké kékek; jeleik, szavaik, fogásaik némileg eltérők emezektől, de ez eltérés közöttük nem titok, ezért a kölesönös fölismerés ez eltérés következtében nincs megnehezítve. A legfőbb eltérés e két rendszer között a »kormányzat« különbözőségében s azon körülményben rejlik, hogy míg a symbolikusok kizárólag a »három első fokban« dolgoznak, a skót szert. szabadkőműveseknél többféle fokozat dívik e három első kivül. A skót szert. szabadkőművesek »Andrást«, a symbolikusok »Keresztelő Jánost« vallják védszentjükné, s azért ezek János-rendü, amazok pedig András-rendü szabadkőműveseknek is hivatnak. Egyébiránt a két ritus között úgy a dolog természeténél, mint a végecl azonosságánál fogva szoros egyetértés és testvéri frigy létezik, kivéve az olyan helyeket, a hol a kőművesség valódi, magasztos rendeltetését nem ismerő izzága-csinálók és egyenlenségkeltők jutottak túlsúlyra.

EGY SZABADKŐMŰVES.

A n.-várad-kolozsvári vasút.

II.

Még néhány ölnyi útát meredek sziklafalak közt fut meg a robogó mozdony, azután kissé nyíltabb pályaterre ér.

Az utazó előtt mint ködfátyolképek jelennek meg és tűnnek el hirtelen a festői képek, a nélkül, hogy még csak ideje is lehetne rá, e ritka természeti szépségeket jóformán megszemlélhetni.

Ellenben annak, ki elhatározza, hogy 4—5 órai utat Révától-Brátkáig gyalog tesz meg, bőven lesz kárpótolva fáradsága azon üditő hatásban, melyet az öserő, az anyatermészet eredeti szépségei idéznek föl, míg ott, hol az emberi kéz működött, a közcel elégségtienek nyomai vannak látéve.

A természet ura gyönyörrel nézhet a civakodó játékok, melyet az emberi erő az útját gátoló természeti elemekkel szemben kifejtett. Az ellen-szegülő tusa kemény volt.

Élsőncolt árkából kiszorult a rohanó Körös, szűkebb oszlatékkal kellett beérnie, mint mennyit a természet számára eredetileg hagyományozott. A prevalikált folyórész helyére kemény töltés emelkedett, melynek oldalát faragott kövek védik a szilaj folyó haragos csapkodásai ellen.

Föl is lézadt néhányszor megsértett jogáért, s az emberi dynasta alkotmányán több helyen érezhető esapással bocsulta meg magát. Az erős megtagadást, a kitarító ostromot alig volt képes parrirozni a technikus angol. A mit ma épített, gyakran már másnap esodorta azt az esős időkben igen hamar növekvő vizáradat.

Elhagyva a Tündérvár sziklás béceit, kissé nyílt látkört talál a szemlélő, mely balfelől magas, fával tarkázott kopasz hegyekben, jobbfelől terebélyes erdőségekben végződik.

Itt már a zajgó folyó tompa mormogása közé szelidebb hangok is vegyülnek harmoniába, tudatván az utazóval, hogy apró esermelyek, kisebb-nagyobb vízesések, mint a hegyoldal vídám kis szülöttei, játszi szökelléssel sietnek ösanyjuk kebelére.

Egy pár nagyobb testvér előnyt vívott magának a többiek fölött, — szikláról sziklára ugorva, már előre jelzi kiáltásával, hogy a szaladó és akadályversenyben testvéreit fölülmulta; mintegy fölívni kívánván a néző közönség figyelmét, hogy e futásra is fordítson egy kis tekintetet.

Ne várjunk világi nevezetességet e csaknem lakatlan vidéktől. Ne gondoljuk, hogy az északi Kárpátok némely zuhatagaival versenyezhetnének e kis víztörédek. Ne képzelődjünk az Alp, Jura,

Pyraene, vagy még távolabb az Andes hegyek nagy magasságokat eső vízlásairól, mert akkor nagyot esalatkoznánk a valóság rovására, hanem tekintünk ezeket egy festői tájkép díszítő mellékleteknek.

Míg édes merengés és andalgó szemléltetés közt befutjuk a magas tetők bükk-, tölgy- és cser-erdők sötétzöld sátorát, csaknem észrevétlenül érkezzünk az első alagúthoz, melyhez hasonló kivájt üregű építményt most láthat először a fővárosból utazó az álami, tiszai és magyar-keleti vasútvonalon.

Csupa önkénytelenségből is megáll az ember az íves boltozat előtt; s mielőtt bemélyedne a kiszabott hegytorokba, szíjjelnéz még egyszer maga körül, búcsuzni a szép vidéktől, megválni a tűndüklő égkárptól, mert ezek szemléltetéstől pár perere megfosztja az áthatított hegyderéket.

A tunel szájától jobbra magas hegynyílás látszik, melynek medrében gondtalanul nyargal a Körös; jobb- és baloldalán változó életben tenyészik a bokros cser, az erdei mohá és az ernyős bükkesportulát. Balra magas hegy meredez ég felé.

Mintegy 100 lépésnyi út megtétele után ismét szabadban, szabadon lélekelhetünk. Homályos gondolatok támadhatnak a képzelődésben, míg áthaladjuk e rövid, — fülhomályban derengő pályát; de a lélek rugékonysága, a képzelődés ereje újra visszazáll, mihelyt világság terjed el lénye előtt. Szinte aggódva néz vissza a földügre, mint menekült az elhagyott vidékre, s csak lassankint emelkedik föl tekintetével a meredek hegyóriásokra, melyek őrhelyüket a tunel sziklás torkolatánál foglalták el.

A johannisbergi barátok

Fulda jó apátja a fejébe vette:
Megtékintni, hogy a nyár jó bort termett-e?

Sírja már a fűt, de messze még a szüret.
»Páterek, ma este legyen egy kis szünet!

Válet a munkának, a pohár esendüljön,
— Szól az apát, — hiszen új szüretünk itt jön.

Hol a hordó? Mégis... imádkoznánk előbb;
Bréviáriumokat vegyéték hát elő.

Bréviárium? Ha volna, bel jó volna.
»No, ha niesen, se' baj! úgy is teher volna.

»Ide a palackot!... Kurtaeszű vagyok,
Hogy dugaszluzókat mindig otthon hagyok!«

Zsebbe nyúl a páter, »Dugaszluzó kéne?«
S nyújtják furóikat, többet is, mint kéne.

»Jó atyák, éljétek! Illek ez hozzátok;
Bréviárium helyett a furót hozzátok!«

»Brávó, jámbor urak! Ine, itt az áldás.
Görbén mért is néztek? Ez is jó, ha niesen más.e

»Félre lú a búval. Énekeljünk: Bonua
Habítare fratros, fra... fratres in unum!«

Közlő: KISVÁRDAI.

A tűz és az ember.

(Vége.)
II.

A tűz történetében világosan ama három korszak nyilvánul, mit az emberi öntudat történetében minden népnél és annak minden egyes tagjánál fitalálhatunk. Előtte első szakában a természetet gyermeki ésszel nézve, nem marad-

elényesztett a vidám, érzéki természet-kultussal, hogy soha többé ezen alakban elő ne álljon. Egyébiránt magától érthető, hogy e bölcsészeti gondolkodásnak már a művészi gondolkodás korszakában kellett gyökerezni, hogy magát lassankint megerősítve, a görög szellem bölcsészeti értetségét bevárja és azzal a kormánypálcát kezébe jásza. E görög szellemnek, mely bölcsészeti világában, a mythos világnézet leggyöngélebb virágzását vívta ki nézetének tisztaságával, a tűzről is okosabb fogalmakat kellett fölláttani. Isteni magaslattól alászállítva, a görög bölcses földi állapotába vitték vissza, és a lételősokainak elemi közzött jelöltek ki számára helyet; de még sem értettek egyet feléle.

Míg az első görög bölcseszek szerint a khaosz volt a világnak alapja: Thales (632 Kr. e.) a vizet, Anaximander (615 Kr. e.) a végtelent, Anaximenes (548 Kr. e.) és Diogenes a levegőt tekintették annak. Először Heraklit (500 Kr. e.) tért vissza a régi ind nézethez s tette a tüzet a mindenség elsőlévő Anaxagoras (501 Kr. e.) szerint az anyag volt az örök, az ősprincipium. Hűvös és meleg váltak el Archelaos (450 Kr. e.) szerint mint első létel az örök szellemből. Xenophanes (600 Kr. e.) vizet és földet vette föl a dolgok alapeleméül. Iskolája ellenében Empedokles (460 Kr. e.) hozzátette még a levegőt és tüzet is. Magában az ideális attikai iskolában is, mely virágzásának tetőpontját Platon (429—348 Kr. e.) érte el, azt tanították, hogy a világ tűz- és földből teremtetett, víz és levegő által pedig egyesítettet. Legnagyobb tanítványa, Aristoteles (384 Kr. e.) e négy elemhez hozzá-

A johannisbergi barátok.

latott el, hogy azt nagyszerű nyilatkozataiban — a villámlás- és mennydörgésben — feleltemel ne tekintse, mintán még nem találta meg az útát annak törvényeinek. E korszak egyszerűsége a természethez való gyermeki önodadás korszaka, és mindig a természet kultusát eredményezi. És ez így van még most is. A villámlás fényében, a mennydörgés hangjában a gyermek csak a személyes istenség szavát hallja. Hiszen villanyosságáról még mitsem hallott, hogy ama ragyogó természeti tüneményben a leggyyszerűbb természeti törvényt foghatná föl. De éppen azért az is könnyen megérthető, hogy az emberi gondolkodás ezen egész korszaka miért lesz a tiszta plasztikaiképleges képzetmódé is. Ennek legfőbb kinyomata a görögök mythos világnézetében nyilatkozik és egyszerűsége azt is eredményezte, hogy e korszak a művészetre nézve is tisztán plasztikai.

Majd egy második korszak kezdődik az ember szemléltetését módorában. A gyermek ifjúvá ért meg. A természettel saját erejével áll szemben, a külsőségét inkább magába vonult vissza. Fantáziája hatalmasan mozog, ennek szárnyain keresztül szeli a szellem megnemelt országát. A mitől előbb fölt, szelleme friss erejével legyőzni akarja, a mennyiben annak ismeretere kíván eljutni. De még fantáziája túlsúlyával bír a tiszta tapasztalat alapuló reflexió fölt. Ezért a tárgyakat örömelebb vizsgálja saját lelkének nyelvéből. Belékelkedik »a priori« azaz már a tapasztalat előtt tárgyakat akar ismerni. E nagy és fontos korszak jelentkezik most a tűz történetében is, és pedig ugyanazon görögöknel, kik eddig a mythos világnézet tetőpontjára jutottak el. A szépművészet

adta még az aethert — fénleg — s ez által azokat némileg egységre emelte, a mennyiben egyaránt áthatottnak engedte az aethertől. E nézet föntartá magát a középkor alehymistájáig.

Nagyon lassan, majd másfél ezer esztendő múlva tünt föl az emberi gondolkodás harmadik korszaka, az »a posteriori« bölcselés, azaz a dolgokat tapasztalat után ismerni meg. Az ifjú férfivá lett és elhagyva az ideálok világát, a gyakorlati irányhoz fordult. Mint a természetkultusz a természetbölcsészetté szülte, úgy teremté ez a természettudományt, a mennyiben a tapasztalattal egyesült. A vegytan volt az, mely az 6-kor bölcsészeti nézeteit, ugyanis Aristotelesét magába felélelte, azokon alapulva, igazságaitak a tapasztalat által is érvényesíteni akarta. Innét van, hogy azon négy elem a vegytanba is fölvétetett. Emelőlgyva a tűz éppen olyan jó állag volt, mint a föld, víz és levegő az elégsé csak oly folyamat, melynél a tűzanyag csak eltávolítottat.

Mindazáltal a tapasztalat segítségével mégis oda jutottak el, hogy ezen négy elem nem minde-nütt igazolta magát annak. Erről tanúskodik Holland Iszák Jánosnak, a XIV. század híres alehymistájának egy helye értekezésében a kabbaláról. »A levegő — mondja — nem elem, hanem teste (corpus) elemének; a tűznek, ezért nem éghet a tűz levegő nélkül, ezért nem teljesítheti a víz elemelapátást, a mint levegője elvételét vagy visszatartatott; annak sines alapja, midőn azt mondják, négy elem van, mert nines több kettőnél; testek ugyan vannak, melyekben e két elem tartózkodik, és ezek hasonlítanak a mag héjához.« Tehát saját-képen csak a föld és tűz maradt meg.

Ezzel ismét egy régi bölcsészeti i nézetet érte

el, hogy tudniillik a létet az ellentéteken alapszik; némely bölcsész nevezte ezeket száraznak és nyirkosnak, másik hidegnek és melegnek, ismét másik végesnek és végtelennak, stb. Már említett Holland Izsák János meleg és hideg tüzről beszél, a melyek közül az egyik száraz, a másik nyirkos. Hihetőleg ez azon észlelésen alapult, hogy ha az éreket ásványosavakkal oldattak föl, meleg szabadult és só képződött, és ugyanilyen változás, azaz élekek képződése, pl. horgany és ólom összeolvasztásánál, történt a tűzben is az érekekkel. Az ilyen eredmények Geber arab vegyész már a VIII-dik században azon gondolatra vezették, hogy minden érekek van éghető anyaga. E nézetet átszállított minden ország és század alchémistáira: fontartá magát, bár gyakran megfáradtatva, Stahl Erneszt Györgyig, ki huszonkét éven keresztül (1693—1716.) működött Halleban mint az orvostudomány tanára.

Stahl volt az, ki tanítójának, a spirái Beeher Joakim Jánosnak az elégség folyamatáról csak úgy odavetveleg mondott nézetét kiaknáztatta és tűzanyagossá — phlogisticus — nevezett rendszerre emelte. Beeher ugyanis azt állítja, hogy az elégségnek az az alapja, miszerint minden éghető testben egy ugyanazon anyag: a zsírföld — terra pinguis — van és hogy maga az elégség az éghető anyag legfinomabb elosztásának állapota, mi alatt a test alkotórészeire bomlik föl. Ezzel a kén, mint az elégség oka mellőztetett, bár az új zsírföld csak a kénnek más elnevezése volt. Stahl pedig tűzanyagossá — phlogiston — nevezte, a mi az elégségnél a testből választatik el. Ő már határozottan tudta, hogy a levegő az égségnél föltétlenül szükséges, de állítja, hogy az ott csak passzív szerepet játszik, mennyiben az éreket mérszélváltoztatásánál az elválasztott tűzanyagot kell magába fölvennie, míg az a sajátképeni lüggelrészei az elégségnél a levegőből magukhoz vonják. A mérleg ezután ítéletet mondott az anyagok nagy és mélyen elzart processusa fölött. A mérleg lett alapja a mai műiparnak, és az elégségi folyamat vizsgálatai bizonyos mérvben az egészen új realis irányt kezdték meg.

A mérleg segítségével az anyagot sokféle boayó lult útján kísérték és mindenütt ugyanazon mennyiségben látták valamely vegyületből kilépni, melyben abba belépett. Ha p. o. elégtettek egy darab fát, első tekintetre úgy látszott, mintha alkotórészei tűz és füstté válna, fölemésztettek volna. A vegyész mérlege azonban kimutatta, hogy nem csak nem vészett el semmi a fának

többé nem mint ok, hanem mint a pozitív és negatív villanyosság egyesülésének hatása állított föl. Tűz és meleg jelenségek csak szüleménye valának a villanyos polaritásnak, mint a két villanyosság különböző fészülését elnevezték.

A tüzről föllállított nézetek és a körülötte folytatott buvárlatok valának kiválóan egész művelődésünknek bölcsője. Az istenektől indult ki az ember, és jutott el a természeti erőkhöz. Ezt elérte, midőn a költészeti és bölcsészeti szemléletről lélepett, és az anyagnak megismerte jogosultságát a tapasztalati tudományban. Evezredek alatt fáradságos köröt futotta meg a szemlélődésnek. Ha istenci csak képleges természeti erők valának, így művelődésének egész menete is sajátképen a körül forgott, hogy azokat ismét eredeti jelentőségükre vigye vissza. Egész forgása egy önmagába visszatérő vonalban mozgott. Az eleintén jogosult gondolat az embernek a természettől eltávolítása által fajult el, és ez által végtelen meglasonlást idézett elő saját nemében és történetében. Végre visszatért a természethez, megmutatta neki a józan okosság, és a természet-tudomány elő fogja azt segíteni, mint eddig elősegíté.

III.

A két előző fejezetnek az volt célja, hogy kimutassa, mily nagy részt vett a tűz az emberiség művelődésében a vallásos és physikai szemlélődés területén; hátra van még tehát vizsgálatának technikai vagy műtani oldala.

Volt idő, midőn azt hitték, hogy a tüzet megszenteltlenítik és megtisztaltatják, ha azt házi és műtani célokra használják. Ezen idő, természetesen, nem lehetett más, mint az, midőn a tűzimádás virágása tetőpontján állott, midőn a tüzet isten gyanánt tisztelték. Ezért tartatik (Duncker szerint) Iranban nagy érdemnek a tüzet a műhelyekből, főleg minden szerteszét található égszt a szent tűzhelyekre vinni. Vették volt a tüzhely tüzet nagyon a ház igéncyire használni, azt épen nem, vagy rosszul táplálni s zöld, ki nem száradt, jól össze nem vagdalt, ki nem próbált fával és illatokkal, szájjal szítani vagy eloltani; a tűzbe vizet önteni vagy azt tisztátalan kézzel megérinteni. Legnagyobb bűn volt pedig tisztáltant vagy épen valami csettelen hullát a tűzbe dobni és az által a tiszta elemet: Ahuramasa — nap — fiát megtisztaltantani. Az olyan bűnökért, melyek tudatlanságból vagy figyelmenlenségéből követték el, a tüztől boesánatot kellett kérni. A parzok még most sem fújnak el semmi világot, hanem eloltják a kéznek lobogtatása által, vagy pedig a tüzhelyre viszik; a tüzvész is nem vízzel oltják, hanem az épületeket leszagatják és a gerendákat eltávolítják, vagy pedig földnek ráhányása által fojtják el. A hol ilyen nézet uralkodott, ott természetesen műiparra gondolni sem lehet a mi fogalmunk szerint. Az efféle kultusz a szennyes barna- és kőszénnek használatát egyenesen elzárta, még ha úgy ismerték volna is, mint napjainkban. Egyetlen állattal esontot sem égethettek volna el

N.-várad-kolozsvári vasút, III. Az első alagút Rév és Brátka közt. (A kolozsvári oldal)

súlyából, hanem hogy az ellenkezőleg növekedett, még pedig azon anyagokkal, melyeket a fa alkotórészei az elégségnél a levegőből magukhoz vonják. A mérleg ezután ítéletet mondott az anyagok nagy és mélyen elzart processusa fölött. A mérleg lett alapja a mai műiparnak, és az elégségi folyamat vizsgálatai bizonyos mérvben az egészen új realis irányt kezdték meg.

De még Lavoisier sem értette meg az egészet. Nem sokára olyan vegyületeket is ismertek föl, hol az élenyt könnyű, halvány, bizonyos más anyag helyettesíti. Davy mely gondolkozása és a Volta-oszlop segítségével készült földfelezések után, csak Berzeliusnak sikerült 1819-ben minden vegytani elegyülés folyamatát villanyos processusra vinni vissza. Most már a vegytani rokonság

N.-várad-kolozsvári vasút IV. Ugyanazon slagut Nagy-Várad fölül.

likécsos szénre a cukorgyárak számára. Állati anyagot nem lehetett volna földolgozni a szalmasavas vagy kőnéksavas hamuszir előállítására. E kultusz a legbatalmasabb elem föl nem használásával a műiparnak egész életfonalát metszette keresztül. Mindenesetre így nézet csak a természettől minden tekintetben megáldott országban jöhetett létre, melynek napja melegebben bocsátja

idő, természetesen, nem lehetett más, mint az, midőn a tűzimádás virágása tetőpontján állott, midőn a tüzet isten gyanánt tisztelték. Ezért tartatik (Duncker szerint) Iranban nagy érdemnek a tüzet a műhelyekből, főleg minden szerteszét található égszt a szent tűzhelyekre vinni. Vették volt a tüzhely tüzet nagyon a ház igéncyire használni, azt épen nem, vagy rosszul táplálni s zöld, ki nem száradt, jól össze nem vagdalt, ki nem próbált fával és illatokkal, szájjal szítani vagy eloltani; a tűzbe vizet önteni vagy azt tisztátalan kézzel megérinteni. Legnagyobb bűn volt pedig tisztáltant vagy épen valami csettelen hullát a tűzbe dobni és az által a tiszta elemet: Ahuramasa — nap — fiát megtisztaltantani. Az olyan bűnökért, melyek tudatlanságból vagy figyelmenlenségéből követték el, a tüztől boesánatot kellett kérni. A parzok még most sem fújnak el semmi világot, hanem eloltják a kéznek lobogtatása által, vagy pedig a tüzhelyre viszik; a tüzvész is nem vízzel oltják, hanem az épületeket leszagatják és a gerendákat eltávolítják, vagy pedig földnek ráhányása által fojtják el. A hol ilyen nézet uralkodott, ott természetesen műiparra gondolni sem lehet a mi fogalmunk szerint. Az efféle kultusz a szennyes barna- és kőszénnek használatát egyenesen elzárta, még ha úgy ismerték volna is, mint napjainkban. Egyetlen állattal esontot sem égethettek volna el

sugarait az emberekre, mint észak és a magas hegyek. Ebből egyszersmind az következik, hogy az emberek nézetei mindig igényei és hazája szerint (tehát mivelődési menete, természeti viszonyok szerint) irányulnak. Azonban ezt világot vet a régi és újabb világnézet egész ellentétére.

A régi, még a természetűl uralt népek nézete azt mondja: »érded be azzal, mit nekeld a természet magától ad,« más szóval: hadd magadon erőt venni a természetet és a viszonyokat. Az újabb pedig: »uralkodjál a természet és a viszonyok fölött.« Amaz azt mondja: »istenek kegyelme karjaiba hull alá.« Emezt azt mondja: »segíts magadon, és az isten is segít rajtad.«

Az újabb nézetet természetesen csak a természettudomány eredményezhette. Ez vezetett minket a természet törvényeinek ismerete által annak felhasználására és megzabolására; ez szabadtá meg az embert először a természet uralmától és adta vissza őt önmagának, erejének. Ennek igazsága mellett szól a tűz történetének további folyamata.

Mielőtt a vegyészlet megkezdte volna a tűz őselvét a bölcsészet és tapasztalat által buvárolni, még nem tudták, és nem is lehetett tudni, hogy a levegő a »tűznek lelke,« mint egy vegyész magát elmesén kifejezte. Kályhákra, melyeknek legbensőbb lényege a légbejárás szabályozásán alapszik, gondolni sem lehetett. A tűz égett a tűzhelyen, körülr gyűlt össze az egész család, és még ma is költői kifejezése a tűzhely a családnak.

De már elég az ősök hajdani életmódját emlegetni; láthatjuk, mily szorosan összefügg vele az egész társadalmi élet, mily sokféleoké kellett azzal összeshözve lenni erkölcsöknek és szokásoknak, és a házi tűzhely körül összegyűlés befolyásának mennyire vissza kellett hatni az egyesek kedélyére. Építkezésnek, batorzatnak, táplálkozásnak, ruházatnak stb. e tűzhely körülr lehetett fűződni. Mig ezen életmód fömaradt észak népeinél, komolyan egyetlen változásra sem lehetett gondolni erkölcsök- és szokásokban, mielőtt a levegő dnyene föl nem földöztetett és mint sajátképeni életű levegő az elégsénel nem ismeretett. Mint a mult minden földfedezésének eme legfontosbja új kort teremtett a vegytan és a vele összefüggő tudományokban, épen ugy mélyen behatott az ember társadalmi életébe, a ház tűzhelyét megváltoztatván és a tűzet a kályhába zárván, és ezzel a családot is elkülöníté, minden egyesnek saját szobájában saját kályhát adván, és így a nyilvános családi életet bensővé alakította át.

A kályhák behozatala, azaz a tűznek zárt térföldben használásával kezdődik az újabb műipar, csak most lehetett a tűz annak lelke. Ily értelemben maradt elem a tűz, azaz a világralom alapja. A régiek többi három eleme: a föld, víz és levegő is megtartá a maga helyét még ma is hasonló értelemben. Egyik sem lehet el a másik nélkül; nem gondolhatunk a tűzre ugy, hogy feledjék a másik hármát. Ha a műipar a gőzgépben örök időkre szóló emléket állított föl, ugy mind a négy elem, mindegyik egyenlő fontossággal nyújtott neki segítőkészt.

A régiek a tűzet mint istent tisztelték, más szóval mint erkölcsi hatalmat; e szempontból véve föl a dolgot, a tűz ma is hasonló állást foglal el a természettudomány szelleme által. Mert a tűz az, mi a műiparnak lelket ad, a műipar talaja minden műveltségnek. De az ő és új világnézetnek egymással összehasonlításából a kettő közt létező nagy különbség is kitűnik. A régi népek imádták mint hatalmat a tűz istenségét, és műveltségük csak eszja módjára haladt előre. A mai népek a tűz hatalmával dolgoznak és műveltségük óriási léptekkel halad egy még most beláthatlan, erkölcsiességgel és szabadsággal telt ideál felé.

Földadatunk véget ért. A hajdani szolga észrevevőlen úrrá lett, de olyan úrrá, kinek lánci nem zsihasztanak el. A tűznek természeti hatalma egyenjogulag áll az emberiség történetében, szemben a büszke emberrel és mintegy mondani látszik: ne félj, a nagy mindenségben nincs sem úr, sem szolga, mindegyik ura és szolgálja is önmagának.

Sz. G.

A bolygók.

Azon égi testek, melyek a nap körül forognak és töle világot és meleget nyerne, bolygóknak nevezetnek.

Tekintsük előbb azon általános jellemet, melynek alapvonásai naprendszerünk minden eddig ismert bolygóján fötaláltattak. Ezen vonások néha-

nyai már az ó-kor előtt is ismeretek voltak, de legtöbbjét a táveső használata óta földöztek föl.

A táveső által Vénus különféle helyzetében a naphoz ép ugy volt látható, mint a hold, majd sarlóalakban, később félig felt s végre megtelt alakban; a bolygónak csak a nap felő fordult része fénylik napvilággal, másik részét éji homály födi. Ép ugy vétezt észre az árnyék, melyet Jupiter és Saturn holdjai bolygóira vetnek, ha ők a bolygó és a nap közé jönnek. Ez által igazsággá vált, hogy minden bolygó világozságát ép ugy, mint földünk és a hold, a naptól nyeri.

Hogy a szembetűnőbb bolygók pályái egy síkban fekszenek, mely az állatok sikkjától azon uttól, melyben a hold és a nap vándorolnak az ég csillagjai közt, csak kevéssel különbözik, azt a régiek is tudták, de hogy ezen pályák nem körök, hanem hosszukás (ellipticus), ezt csak az új-kor gondos észlelései bizonyították be.

A nap és a csillagos ég látszólagos naponkinti fordulásának valódi okát: a föld tengelye körülr forgása által már Kopernikus fedezte föl; de hogy a föld bolygó is. — hosszabb vagy rövidebb idő alatt, — hasonló forgásokat tesz, ezt csak a táveső segítségével észlelhetjük.

Hogy a bolygók szilárd testek lennének, mint a hold és a föld, és hogy csakis nagy távolságuk következtében nem mint táresák, hanem mint csillagok látszanak, az már rég gyanították és eleve fötétetett, de hogy miből áll ezen égi testek tulajdonképi nagysága, ezt csak akkor lehetett biztosan kiszámítani, midőn a föld nagyságán kívül a nap és a Vénus valódi távolságát, és ez által rendszerünk valamennyi égi testének távolságát elismertük.

Ugyazonoz vonzó erő, mely például egy földbott követ a földre szállít — ezt Newton mélyelmisége találta föl — a holdat földkörülr, a bolygókat napkörülr pályájában is föntartja.

A távesői észleletek a bolygók még több természettulajdonáról is fölvilágosítottak, nevezetesen tudjuk, hogy azok ép ugy, mint földünk, légkörrel vannak burkolva. Többeköl tudjuk, hogy azok tengelye, mint földünké, pályájuk sikkjához hajol, miből az északok változása következik. Sőt fölletük bérees állapot, vagy világosabb és sötétebb foltok megkülönböztése, tengerek és száraz földek valószínűségét gyanították.

A bolygók föjjelme tehát, hogy világozságot a naptól nyerne, mely körül oly pályákban forognak, melyek egyik végén (perihelio) a naphoz közelednek, a másik végén (aphelio) eltávoloznak; hogy egyenlő távolságokban ugyanegy nagyságú táresákban láthatók; hogy a tengely körülr forgás által a nap és éj változatosságának vannak alávetve.

Az eddig ismert bolygók három különböző nemre osztatnak, úgymint: napközölgök, asteroidák és jupiterek nemére.

A napközölgök.

E nem négy égi teste bizonyos nagysággal bír melyek csak kevéssel különböznek földünköl. Mindannyinak van egy naphossza, mely csak nagyon kevéssel (legfölebb 40 perccel) különbözik földünk naphosszától; a sebesség, melyvel egy egyenlítői pont (aequator) halad, 60-szor nagyobb napkörülr forgásánál. Légkörük és ennek viszonyai a szilárd bolygókéhoz, hasonlók és majd nem azonosok földünk légköréhez; a felhők képzése és a szürkület világozságának visszaszűrésése mind a négyenél majdnem ugyanaz.

Nyole millió mértföld középtávolságban a naptól forog rendszerünk első bolygója: *Merkur*. Miután *Merkur* legközelebb fekszik a naphoz, pályája is sokkal kisebb mint földünké, és mert ezen bolygó csak is kevéssel nap lementé vagy ennek felkölte előtt jöhet fel, ezért is ritkán látható szabad szemmel az éjszaki ég léggázdag láthatárán, de annál gyakrabban azon régiök tiszta egén, melyek közé Egyiptom tartozik. Szabad szemmel látható bolygók közül *Merkurnak* van a legsajátosabb pályája, melynek egyik oldalán 6 $\frac{1}{2}$ millió mértföldre közeledik a naphoz, a másik oldalán 10 millió mértföldre távozik a naptól. Pályáját 87 nap, 23 óra, 15 perc és 46 másodperc alatt futja le, mely idő alatt majd annyiszor jön fel és megy le a nap is neki, mert keringési (rotáció) ideje — 24 óra, 5 perc — csak kevéssel több földünk naphosszánál.

Pályája földünk pálya sikkjához hét fokkal hajol; földünköl 11 millió mértföldre közelíthet. Legújabb észlelések és számítások után *Merkur* átmérője 671 mértföld. Dacára közelétének a naphoz, légköre nagyon mérsékelt lehet.

Vénus mint hajnal- és esti csillag, a leggyöngébb szemnek is kitűnő fényvel ragyog. Nagysága majd

egyenlő földünkével. Ezen bolygó — mely 5 $\frac{1}{2}$ mértföldre közelíthet hozzánk — középtávolsága a naptól 15 millió mértföld; pályája minden eddig ismert égitestek pályái közt leginkább hasonlít a körhöz, mert legközelebb és legtávolabb távolságának különbsége nem sokkal nagyobb 200,000 mértföldnél. Pályáját 2.4 nap, 16 óra, 49 perc és 7 másodperc alatt futja le, mely idő alatt 230-szor jön fel és megy le neki a nap, mert naphossza — csak 23 óra, 21 perc és 20 másodperc — kisebb földünkénél. Sarló alakja belső körülletén észrevehető csipkészetek felülete nagy egyenetlenségére következtetnek. Ezen szomszéd bolygó átmérője *Müddler* számításai után 1717 mértföld, tehát majd egyenlő földünkével. Csak három órával nap kelte előtt vagy után látható az égen.

Földünk, a napközölgök harmadik bolygója az uralkodó és legelőkelőbb azok sorában, mert nagyságával és jelentékenységgel mindnyájukat fölülmulja, és csak egyedül ő neki van kisérőül a hold adva. *Földünk* távolsága a naptól 21 millió mértföld, átmérője 1719 mértföld, naponta egyszer forog tengelye, évenként egyszer a nap körül, és 129 millió mértföld hoszu utat jár le.

Mars vöröses világozsággal fénylik. Közép távolságban 31 $\frac{1}{2}$ legközelebbben 28 $\frac{1}{2}$ és legnagyobbjában 34 $\frac{1}{2}$ millió mértföldre van a naptól. *Marsban* láthatók sötétebb és világosabb foltok, melyek tengerekre és szárazföldre emlékeztetnek; észrevehető havas éghajlatok a göncök (polusok) táján, és még több jele földi természetnek. A foltok haladásából fötérőztatt a meg *Mars*-nap hossza 24 ó. 37 p. 20 m.-perce, pályáját 686 n. 22 ó. 18 p. 18 m. p. alatt futja le. *Mars* átmérője 892 mértföldre becsültek. *Északi* fölgömbjén hoszu mérsékelt nyár és rövid lágy tél, délgömbjén pedig rövid, de meleg nyár és hoszu kemény tél lehet.

Az asteroidák.

Az asteroidákat, melyek látszólagosan a többi bolygók rendszerére semmiféle befolyással nincsenek és a *Mars* és *Jupiter* közt a nap körül forognak, az új-kor csillagászai földöztek föl.

Az asteroidák száma eddig még határozatlan, 1853-ig 22 volt. Kicsinységüknel fogva nem láthatók szabad szemmel és legjobb távesőveikenben is csak mint mérhetlen pontocskák mutatkoznak.

Mily hiányos is eddigi átnézetünk ezen legkisebb bolygók neme fölöl! még is abban, mit róluk tudunk, bőséghen tartalmaztatnak új és váratlan fölvilágosítások a világegyetem azon eredetiségéről, mely kis vázlatban még bolygóink rendszerében is tükrözik.

Az ismert asteroidák pályái e rendszer oly régiójában folynak le, melyben a nap központi teste körül egy gyűrtés övet képeznek, melynek szövedéke oly csudálatosan van hurkolva és egyesítve, hogy fönalainak minden köre, bármily különbözőnek tünik is irányuk, mégis jó összefüggésben álló egészet képeznek. Középtávolságuk a naptól 49—57 millió mértföld.

Hozzáink legközelebb forog *Flova*; keringési ideje 3 év, 96 nap. Középtávolsága a naptól 45 $\frac{1}{2}$ millió mértföld. Ot követi *Vesta*, melynek pályája 49 millió mértföld távolságra esik; utját 3 év és 229 $\frac{1}{2}$ nap alatt futja le. *Vesta* a többi asteroidákhoz hasonlóva, legtisztább fényvel ragyog. *Földünk*öl 23 millió mértföldre közelíthet, mely helyzetében tisztán látható tökéletes táresában jelentkezik, melynek átmérőjét *Müddler* 66 mértföldre becsüli. Ezek után következnek: *Iris*, *Victoria*, *Metis*, *Hebe*, *Astraea* és *Juno*.

Az asteroidák legjelentékenyebbjei *Ceres* és *Pallas*, különösen az utóbbi, melynek átmérője 145 mértföld. Naptól középtávolságuk 57 millió mértföld. *Pallas* 24, *Ceres* 32 millió mértföldre közelíthet földünköl.

E nem tagjairól, melyek az üstökösökkel némi rokonságban lehetnek, nem tudunk egyebet annál, mit csillag közötti mozgásaikból észlelhetünk; tömegeik igen jelentéktelenek lehetnek.

A Jupiternek neme.

Ugyazonoz természettulajdonok, melyekkel a napközölgök hasonlítanak egymáshoz, fötalálhatók szintén e nem négy tagjai közt is, nagyságukat, tömegeiket és légköreiket illetőleg.

Jupiter a legelőkelőbb és legközelebb álló a naphoz, a nap után egyszersmind a legnagyobb égi test is bolygóink rendszerében; átmérője 19,270 mértföld és tömege majdnem háromszor oly nagy, mint valamennyi bolygó összes tömege. Gömbje fölületén lemezes felhőrétegek, többnyire párhuzamosan egyenlítőjével, mennek körül, melyek néhányan oly makacs természetűek, hogy az

alattok fekvő tért néha több Jupiter-esztendőn át körülírnyazzák a nélkül, hogy arra csak egyszer is tökéletesen derültséget boosítanak. Átalában ezen bolygó légköre igen tömött lehet; tengelye csak kevés fokkal hajol földünk pályájához; keringési ideje 9 o. 56 p.; négy hold kíséri őt majd 12-éves nap körüli forgásában.

Ezen holdak meglehetősen nagyságban és teljes fényben láthatók, és a távcső használata óta Mayer Simon által fűtöztek föl. Bolygóival ugyanis, az égi boltozat legszebb tüneményei egyikét képezik.

A második és negyedik holdban feltűnő sötét foltok — a Marséhoz hasonlók — láthatók, és egyszermind észrevehető, hogy e holdak egyik felgömbje különösen ki van téve a felhőképzeteknek. Ezen foltok pontos észlelési által kétségkívül bebizonyult, hogy Jupiter holdjainak egyik oldala van állandóan bolygója felé fordítva.

A Jupiter-holdak mindegyike nagyobb a mi holdunknál. Pályái majdnem egy síkban fekszenek, mely a Jupiter egyenlítő síkjától csak kevéssel különbözik.

Saturn nevezetesebb rendszerünk akármely bolygójánál; kiválólag csekély tömörsége, melyet holdjai lassu mozgása árul el, gyűrűs övei többszörös beosztása, göncei nagy laposodása és nyole holdja által. *Saturn* légköre is igen tömött, melyben — mint Jupiteren — lemez felhőképzetek vehetők észre. Keringési ideje 10 óra 29 p., 17 m. p.

Saturn nevezetes sajátosságát gyűrűs övei képezik. Ezek, egy lódtó erő által a bolygó középpontja körül tartva, szabadon lebegnek egyenlítője síkjában, melyben 6,947 mértföld tért foglalnak el. Ezen szélességgel egy egyenletlen viszonyban áll a gyűrűs övek vastagsága, mert ez csak 3) mértföld lehet. *Saturn* egyenlítőjétől 4,549 mértföldre, köriskörül egy köz van, melylyel minden oldalról a 37.33 mértföld széles, belső gyűrűs öv határos. Ezután ismét egy 387 mértföld szélességű kör követhetik, mely mellett a külső gyűrűs öv tartja forgását, melynek szélessége 192) mértföld és legalább is egy, ha nem több köz áll azotatik el. *Saturn*, e esodlatos egyenlítői öve folytatása által oly hosszastágu tért foglal el, melynek valódi átmérője 37,587 mértföld.

Hogy mily viszonyban vannak ezen gyűrűs övek a bolygóhoz, eddig még talány előttünk. Annnyit tudunk, hogy e gyűrűs övek vonzó ereje körülbelül oly hatást gyakorol a bolygó légkörére, mint holdunk tengereinkre, midőn a dagályt idézi elő.

Saturn holdjai is állandóan csak egyik felükkel vannak a bolygóhoz fordulva, és míg egyszer forognak *Saturn* körül, egyszermind tengelyei körül is egyszer keringenek. Pályái majdnem egészen *Saturn* egyenlítő síkjában fekszenek.

Uranus 39¹/₂ millió mértföld távolságban van a naptól. Pályáját 83 ó., 271 n., 3 ó., 48 p. és 5 m. p. alatt futja le. Egyenlítő síkja pályájára egyenszőgű. Hat holdja, melyeknek hiányzik a nap és új változatossága, vagy nagyobbak holdunknál, vagy kitűnő erős (intenzív) fényvel bírnak, mit eddig tökéletesen meghatározni még nem lehetett.

Azon pontos számítások, melyek *Uranus* pályája rendtelenséget bizonyították és melyek eskakis egy távolabbi eső bolygótól idézethettek elő, *Neptun* fölfedezésére vezettek. *Neptun* 744 millió mértföld távolságban van a naptól; pályáját 217¹/₂ év alatt futja le. Nagysága majdnem egyenlő *Uranus*éval, és két hold kíséri őt útjában.

MEISZNER SÁNDOR.

A curare-méreg.

A méreg számos faja közül a legveszélyesebb az, mely a vérrrel való egyesülése következtében hat, s mely egyszermind alig fedezhető föl a halál után. E nevezetes méreg eredete, melyet India több népe használ, sokáig nem volt ismeretes, s egyes utazók találmányának tekintették, bár több nevezetes természetbúvár — közöttük Humboldt is — keletkezését meghatározta s hatását bőven ismertette. Csak az újabb időben jöttek teljesen nyomára. A vélemények azonban most is elágaznak. Némelyek mérges növényekből származottnak, mások ismét különféle kigyó-méreg keverékének állítják. E méreg, mely *curare* név alatt ismeretes, néhány hónap előtt a külföldön szoros vizsgálatok s kísérletek tárgya volt. Már megszerzése is bajos s esere után eszközlhető. Minden enemű mérget ily módon szerettek meg s hoztak Európába India egy néptörzsétől, mely körülbelül 20 napi távolságban lakik Uj-Gránada határaitól. Külalakra nézve a *curare*-méreg az édes-gyökérhez hasonlít, de ennél merevebb. Vízbe

téve föloldatnak a tulajdonképi ható részek, míg a többi tisztátalan részek oldatlanul maradnak. Szintoly gyorsan oldatik föl vérben, alkohol- és más folyadékokban. — Többek állítása szerint megemésztve a gyomornak teljesen ártalmatlan s csak akkor öl, ha a vérrrel egyesül. Ez esetben roppant gyorsasággal hat. Az indus, ha mérgezett nyilat őzre lövi, nem üldözi tovább, mert jól tudja, hogy — bármily csekély legyen is a seb — az állat nem fog messze futni; minél sebesebben fut ugyanis, annál gyorsabban működik a méreg, a vér mindinkább erősebb keringése következtében. A halált kétségkívül a méreg és nem a seb okozza, mindazáltal az ekként megölt állatok húsát — európaiak szintűgy, mint a benszülöttek — minden veszély nélkül élvezték.

Szerföltött érdekesek azon kísérletek, melyeket Bernard a legújabb időben e méreggel tett. Szerinte az semmiféle gyuladást nem okoz, s ha az eszköz nagyon hegyes, az állat nem is érzí a sebet. — Bousingault tanuja volt, midőn egy madár nádnyílal találták; nem is érezvén a nyíl okozta sebet, egész nyugodtan ülve maradt a fágon; a méreg mindazáltal oly gyorsan hatott, hogy a madár egy percel később minden rángatózás nélkül holtan leesett. — Egy mokus oly könnyed karcot kapott hátán, hogy föl sem vevő s nyugodtan tovább evett, két perc múlva azonban már egy sarokba futott, fület hátra hajta, mintha aludni akart volna s esőndesen megszűnt lélegezni. — Egy kutya, melynek combját a mérgezett nyíl csak megkarcolta, háborítlanul tovább játszott és ugrált, míg hirtelen elfáradva s mint egy álomba esve lefeküdt. Szemci ivégessé lettek, tagjai megmerevülének s 8 perc múlva elmaradt lélekzete. — Waterton beszéli, hogy miután mérgezett nyíllal egy tyukot csak megérintett, az egy percel nyugodtan tovább ment, aztán megállt, esőrével a földet veré, fejét s szárnyait lassan lehajtá, szemcét becsukta s 3 perc múlva kimúlt. Minden a *curare*-méreggel tett kísérlet azt mutatja, hogy az általa okozott halál minden fájdalomtól ment, s csak mind untalan erősbüli bágyadság előzi meg.

Számos állat, melylyel kísérlet történt, 10 perc alatt halt meg. Nevezetes azonban Sir Brodie Benjamin angol természetbúvár következő kísérlete. Miután egy számarat combján mérgezett nyíllal megsebzett, úgy köseltette a méreg hatását, hogy a seb fölött erős kötéleket alkalmazott, mi által meggátálta, hogy a méreg a szivig hatjon. Míg a kötélek lábán volt, idestova járt a számar, mintha semmi sem történt volna vele s nyugodtan evett, egy óra múlva Brodie levette a kötéleket, mire a számar 10 perc múlva meghalt. — E kísérlet figyelemre méltó, mert alkalmazása más körülmények közt is hasznos lehet. Kigyó vagy veszett kutya marása azonos a mérgezett nyíl okozta sérüléssel. S ily esetben akként gátolható a méreg hatása, hogy a sebtől kendővel vagy zsinórral erősen megkötjük a test megszegett részét vagy tagját, s a mérget aztán kiszivattyuzzuk.

A *curare* méreg megbénítja az idegeket, melyek az izmoknak erőt kösönöznek, de sem az érzést sem az eszméletet meg nem semmisíti. A test mozdulatlan fészlik s bármily erősen érintik is, nem mutat életjelt, az eszmélet mindazáltal nem hiányzik a holt testből. Két kísérlet elég tanubizonyoságot tehet erről. Fialat kutyát mérgezett késsel megsértettek, az föl sem vevő s nyugodtan tovább játszott, míg a rendes bágyadság bekövetkezett. Erre lefeküdt, fejét előlábai közé hajta, mintha aludni akart volna. Most nevéncj szólították. A kutya meghallá nevét, mert a beszélő felé igyekezett menni, s miután a méreg minden erőt fölemészített, farkát esőváltá a kutya, s úgy adá tudtára, hogy ama hangokat ismeré. — Egy másik, szerföltött vad és harapós természetű kutya, miután mérgezett eszközzel megsebzették, álmos állapotjában a legutolsó percel is megtartá vadságát s minden tárgy után harapott, melylyel feleje közeledtek.

Az eszmélet a tetszhalál beálltával sem szűnik meg, mit a következő kísérlet bizonyít.

Egy béka lábaira erős kötéleket alkalmaztak, hogy az üterekben a vérkeringés megszűnjön, a nélkül, hogy a gerinevelővel összekötött idegek érintettek volna. Az után a hátróbt mérgezett tüvel megkarcolták, mire az előlábak s a test felső része megbénult, s a fájdalom rüngatózás után semmi életjelt sem mutatnak többé. De a hátróbt lábak gőresően vonaglottak, mi azt mutatja, hogy az érzés még volt a testben. A békát most vízbe tették; sajátságos látványt vala, midőn a holt test két élő lábbal evickelt.

Hogy a *curare*-méreg embernek vagy állatnak csak tetszhalált okoz, Waterson és Brodie számaron tett következő kísérlete bizonyítja. Fialat

számarat mérgezett eszközzel megsebesítettek, minek következtében 10 perc múlva holtan összerogyott. Aztán felnyitották a légesőntereket és fuvó segítségével 2 óra hosszat föl fújták a tüdőt, mire a számar fölemelt fejtét és körülnézett. Miután azonban e mesterséges lélekzése fölbeszakadt, ismét holtan lerogyott. Most ismét két óra hosszat fújták tüdőjét, minek következtében tagjai megelevenültek s végre teljesen vissza nyéré erőt s egészségét. E kísérletet később számos állattal s mindíg ugyanazon eredménnyel ismételték.

A *curare*-méreg ugyanis csak az által öl, hogy a test szerveit megbénítja; s míg a testben elegendő méreg van, mely e béna állapotot fűntartatja, a szervek nem bírnak mozogni, s végre bekövetkezik a természetes halál; de — a mint említettük — a tüdő s üterek működése mesterséges módon fentartható, hogy a testben levő mérget eltávolíthassuk, mire az előbbi egészség s életre ismét visszatér.

—m.—f.

A hét viszhangja

— Január 22-kén. —

Az utolsó Marezbányit követte kortársa: Balogh János is. A történetről jól ismeri e nevet. Ott kell azt keresni, hol Nagy Pál, Ragályi és Uvcselányi neve van fölírva. Az ébredés korszakának, a szabadelvű eszméknek hatalmas bajnokja, a nemzet kívánságainak egyik ékes szavú szószólója a pozsonyi diákot.

»Huszonöt év történetét« nem lehet megírni az ő szereplése nélkül s Horváth Mihály bőven szól szerepléséről, melyet megjegyzőben: Bursban s 1830—36-ban mint ennek követe és az ellenzék egyik vezére az ország elismerése közt vitt, de a kormány részéről háromszor idézték hűtlenségi pörbe, s több térsíval volt bapörölve ezen a latin címen: ad audiendum verbum regium; 1849-ben pedig bitófia szegeszték nevé.

Út börtönben is, mert meggyűlölt egészsége s halál közeledtét sejtetvén vele, 1859 szeptemberében a szűmüzetésből haza akart szökni, de a határon elfogták s 1860 áprilisig Buda egyik börtönében senyvedt. A következő év rövid országgyűlésében a képviselők közt látjuk meg, de aztán egészen visszavonult, miután folyton idezték megsebzették. E hó 18-án halt meg Érsekújváron 76 éves korában. Több nappal előbb szélhűdés érte, mely megbénította s eszméletét is megzavarta.

A szabadelvűség és kiteldek a magyihírű férfiről igen sokat lehetne írni. Valószínű, hogy e lapok, melyek az ily nevezetességeket mindíg bemutatják, legközelebb meg is teendők ezt.

Mi most elhagyjuk a sok u hinyatott híres férfiú sirját, melynek emlékszóbjára Érsekújvárt már gyűjtöttek is, mert a halottaktól mindíg az élőkhez kell visszatérnünk.

Kérdés azonban, ha a nemzeti színház legújabb eredeti újdonságáról akarunk megemlékezni, nem ismét halottal foglalkozunk-e?

Vasárnap Csepreghi Ferencőt adtak elő egy vígjátékot »Magyar fiúk Bécsben« cím alatt, mely sehogy sem akart tetszeni a közönségnek. Valóban olyan valami ez, melyet a gázlángok egyszerre összefonyasztottak. Nem lehet azonban elvitatni, hogy szerzőjében van tehetség, a nyelvzetben gondos, szójátékokban, élekekben sem fukar és nehiny mulatságos helyzetet is állít elő. Sőt az alakítási képességnek is igen figyelemre méltó vonásait látjuk Steimmüller gyártulajdonos festésében. De egészen véve hiányzik belőle a tartalmasság, nincs kellő arányu meséje, s a személyek oly bőbeszédűek, hogy e miatt elfelejtöttek valamit tenni.

A drámaíróról bizottság előtt bizonyosan az a szempont lebegett, midőn e darabot elfogadta, hogy oly tehetséget buzdítsion, ki a gyaluló padtól ült az íróasztalhoz. Mindenesetre föl kell említenünk, hogy a ki írta: asztalos, mert van ebben figyelemrendelő, s tán elnézés is a darab gyöngéi iránt. Csepreghi már több esinos költemény által is föltűnt, s oly határozott tehetséget árult el, mely az irodalmi körökben nagyon felkeltő iránta az érdekeltiséget és reményt.

Darabjainak rövid meséje az, hogy Steimmüller bécsi asztalos, ki legénykorában Magyarországon járt, egy pesti némaúros: Birdosi fiának ígerte oda leányát. A völégény s unktól sem ismervo, Bécsbe megy, s álnev alatt beáll legénynek (minthogy asztalos) Steimmüllerhez, megszereti annak leányát, ez viszont őt, de mivel az apa postá barátja fiának ígerte már oda leányát, s a völégény megérkezett várja is, természetesen nem akarja megdézni e szerelmet. Ebből fejlődnek aztán (elég lassan és gyakran naíval) az egyes epizódok. A zavart nővel, hogy a fiatal Birdosi egyik barátja az ő nevével veszi föl esőbből.

A darabban vannak szép dalok is, melyeket Langor Viktor írt, s melyeket igen szívesen hallott a közönség Blahintól és Tamásitól, kiknek sokat köszönhet e darab.

A közönség egyes helyeken mulatott, a legtöbb részt pedig utána, mert a színpadon hosszabb időnkig folyó türes párbeszéd, melyből teljesen hiányzik az élet.

E színházi utánszín után térünk csakugyan az élet-hez. Ugyan hol keressük máshol, mint a báltermekben? Már a városi befagyott tó lengő és suhanó koresolyázó alakjai is belpökök huztak föl, miután kedden még egy jelmez koresolya-estélyt tartottak, festői öltönyökben, bengáli és görög tűz fényű. Az idő volt oly udvarias, hogy ez alkalommal megfagyott.

Minden nap bál előtt és bál után vagyunk.

A jogászbál szerdán este adta át emlékeit száz és száz fiatal szívnak. Ez mindig nagyon nevezetes esemény szokott lenni azokra az ifjú leányokra, kik Pesten lépnek a nagy világba. Az pedig ősi szokás szerint a jogászbálban történik. Azért nem lehet egy bálban sem annyi új alakot, annyi piruló és félénk szépséget látni, mint itt. Így volt ez az idén is, azzal a különbséggel, hogy nem mutattak be annyi »új szépet«, mint máskor.

Most nem teltek meg szorongásig a termek, sőt elég volt a nagyterem is. A főrendű körök egészen hiányoztak, mert az ő báljuk a csónakázók és koresolyázók táncvigalma.

De a kik hiányoztak a jogászbálból, ott láttuk azokat szombat este a bősösdé-bálban, mely az »Európa« terméit szorongásig megtölté.

Még ki sem alhatta magát a bálozó emberiség, és vasnap este már a redomban sietett az izraelita nő-egylet álaros táncvigalmára. »Ismét egy szép éj!«, szólhatnának édes-bús emlékekkel azok, kik az elegans dominók kedvességét és szeretetreméltóságát a tömött termekben tanulmányozhatták.

A bál évek még csak ezután fogják árasztani gyönyöreiket. Még hátra van a csónakázók, koresolyázók orvosok, technikusok, gyógyszerészek stb. bálja. Még hátra van a jelmezball is, melyet évenként a képzőművészeti társulat javára rendeznek, s mely az arisztókratia nyilvános estélye szokott lenni.

És még hátra van, ki tudni előszámolni: mennyi.

De legutóbb van a pesti népszínház ügye, melynek bizottsága hónapok óta nem adott magáról semmi életjelet, noha megtörtént minden, a mi csak kívánatos volt, hogy buzgósággal és erélyvel láthasson a terv mielőbbi létesítéséhez.

Vegyes közlemények.

— (A határvidéki erdők). Mintegy 30 négyzet mérföldnyi gyönyörű erdőséget vesztettek el aránylag potom áron csak a határvidékeken. Ezenkívül legszebb erdeink is egymás után dőlnek meg a vasútépítésnél szükséges talpák előállításáért. Midőn a pesti lánchidat építék négy oszlopának kettős gyűrűjű zárgátjához szükséges volt mintegy nyolcezer szál hosszú tölgy. Egy-egy szál tölgy hossza volt 10—12 öl, vastagsága egész hosszán 12—14 köbujj. Mind e roppant szála a szerémi végvidéki rengeteg erdőből került, mely erdőség gyönyörű tölgyeivel hasonlókat az angol mérnökök sehol Európában, hanem csak Amerika őserdeiben találtak. — Montesquieu »A törvény szelleme« című halhatatlan művében »az adó« cikknél ezt mondja: »A vadember, hogy a fa gyümölcséhez juthasson, levágja a fát. Így tesz az absolutismus.« — Így tesz nálunk az erdőkkel nem az absolutismus, hanem saját vállalkozási dühünk s nyereségvágyunk. Csak nekünk legyen melegeink, utódaink hadd fagyjanak meg. A ki utóljára jön, tegye be az ajtót, vagy mint az öreg Metternich mondogatta: »utinán az özőn víz.« — mignem az özőn víz őt magát is még életében elcsöpölte.

— (Az állatkínzás ellen). Oroszországról sok durvaságot hallunk, azért alkalmasint meglepetve olvassák sokan a következőket: A cár szentesítette a pétervári államtanács által hozott törvényt, melynél fogva a házi állatok kínzása büntetendő. A házi állatokkal való kegyetlen bánásmódot a békébirák csak 10 rubelig terjedő pénzbírsággal büntethetik.

— (A föld elpusztulása). Castro Giovanni olasz böles a világ végét 1877. január 11-re jelöli. Azt állítja, hogy egy égi test neki ront szerencsétlen földünknek, s oly közel jön, hogy ezen mindent hamuvá éget. Mi részünkről nem hisszük.

Hirek.

— (Biro László szatmári püspök) e hó 21-én elhunyt 62 éves korában. Egyike volt a legjótékonyabb főpapoknak, kit hívei is szerettek. Az irodalomban is foglalkozott, nevezetesen Renan ellen írt egy könyvet. — (Grillparzer Ferenc) A osztrák legnépszerűbb drámaírója: Grillparzer, ki tavaly ülte meg születésének 80-ik évfordulóját, e hó 21-ikén elhunyt.

Kiváló drámaírói talentum volt, de nem ment a szenvedéstől. Lyrai költeményeit szintén szereti a német közönség. Pillikái nézetei miatt, mely őt határozott reakcionáriussá tette, s mint a német egység ellenzójét, sokan művei megtámadásában torolták meg. Írt egy drámát a magyar Bánk búról is: »Úrnak hű szolgája« cím alatt, melyben Bánk bán alakja egész szolgáivá törpül a királyi család iránti lojalitásában. 1838-ban egy művét a bécsiek kipiszezték, annyira megharagudott, hogy 1868-ig Bécsben semmi darabját nem engedte előadni. Született Bécsben 1791. jan. 15-én. Életében sok kiütöttes érte, de szerény anyagi körülmények közt, ugye szolva nyugdíjából élt, melyet mint levéltári igazgató huzott!

— (Vitkovics Mihály sirja ügyében) lapunk szövege fölfelelőz ez évi első számában. Most erre vonatkozólag Vitkovics Miklós eszaki ügyvéd levelét közöl a »F. L.«-ban, legelőször is kijelentve, hogy a költő rokoni nem gazdagok, de azért halmait az új temetőbe szállítani kegyeletes kötelezősüknök tartották volna, ha Pest városa értesíti őket. Lehet, hogy Pestvárosa — ugye mond a levél, — nem bírt tudomással arról; vajjon a költőnek vannak-e életben levő rokoni; de a pesti szerb ajku keleti egyházközségnek bizonyára elég tagja tudta, hogy a költőnek önek még unokatestvérei, s akár engemet, ki 1861. dec. óta Eszéken lakom, mint uradalmi és gyakorló ügyész, akár fivéremet: Gábor, ki Belgrádban gymnasiumi tanár s Toldy Ferencel nem egyszer értekezett feloldatlan nagybátyánk viszonyairól, akár pedig Budán élő nővérünket: özvegy Davidovich Pálné tudósítottak volna, bizonyára nem mulasztják el sirját az emlékek együtt megőrizni és áthelyezni, miután ez családi erkölyünk és büszkeségünk. Nővérünk: Davidovichné (lakik Budán, Tabánban a sarvastéri Stefánovich-házban, a városúszal szenkőzt) ma is pontosan meg tudja jelölni a helyét, hol nagybátyánk nyugszik.

— (Öröndetes hír gyapján) említi, hogy a budai váról azon emlekosolgot, melyet Buda osztrák védőinek és Hentzi generálisnak emelt az absolut kormány, lebontják, s Bécsben az Arsenál előtt fogják fölállítani.

— (Haldózások.) Papp Pál, Hevesmegye kápolnai kerületének mult országgyűlési képviselője, e napokban elhunyt. — Meghalt szabadságharcunk egyik szereplője: Grün Vince is. 1848 első virágzó mikroszkopese, könyvondaja volt a fővárosban, s 1848-ban az első Kosuth-bankjegyet ő rajzolta. Szemerével és Házmámmal ő ásta el a magyar koronázási jelvényeket s miután más módon is részt vett az akkori viharos eseményekben, 1849-ben Törökországba menekült s az izlaurra tért át. Hosszabb ideig élt Aleppóban, s midőn a politikai viszonyok átalakulásával a baza kapui újra megnyiták előtte, visszatért s a fővárosban igen elvonulva élt. A pestiek közül bizonyára többen emlékeznek reá; mert főhőhár hajával, bajuszával s fején a török fezzel föltűnő alak volt. — Horváth Boldizsár volt igazságügyi miniszter atyja; Horváth József e hó 21-én meghalt Pesten 80 éves korában.

(A Kisfaludy-társaság idei ünnepélyes közlése) febr. 11-kén lesz. A közlés az idén is érdekes ígérkezik lenni. Előadásokat fognak tartani: — Toldy Ferenc másodhőknök és Greuss Ágost titkáron kívül — Gyulai Pál, Jókai Mór, Lévy József és Tolnay Lajos. Gyulai emlékezésedet fog mondani b. Eötvös J. felett Jókai az 1847-dik évi fiatal írókról fog szólni, Lévy költeményt fog előadni, Tolnay humoros vázlatot kél be, melynek felolvasására a társaság alkalmasint Szigeti Józsefet kéri föl.

— (Pályázat) A »Népevelők Lapja« 5 magyar aranyat tűz ki pályadíjjal egy szabadon választható nevelészetit tétel tárgyazó munklatra. Pályázati föltételek: 1. A pályamű legfeljebb két, legalább 1 nyomott ivnyi tartalommal bírjon. 2) A pályanyertes, valamint a dícsértel kiemelt munklatok a »Népevelők Lapja«-ban tételnek közzé. 3. A pályaművek jellegével s bepecsételt jellegű levelével, melyben a szerző neve kitéendő, ellátandók. 4. A pályaművek legfeljebb f. é. apr. 20-ig a »Népevelők Lapja« szerkesztőjéhez küldendők be. 5. A pályázat eredményét a szerk. bizottság f. é. május havában e lapok útján fogja közzétenni. 6. A pályadíjt nem nyerő s dícsértelt ki nem emelt művek jellegű levélkéi a bírálat közzététele után megszámláltatnak.

— (A természetudományi társulat közgyűlése) szerdán volt az akadémia kistermében. Stoecek elnök föl-említvén, hogy már két hó előtt bejelenté lemondását s egészségének gyöngesége miatt e lemondást ismétli. Erre Lengyel Béla titkár a társulat viszonyairól és működéséről tesz részletes jelentést. A társulat 12 szakgyűlést tartott, melyen 19 értekezés és 9 rövidebb előadás volt. 1870 végén volt 2174 tag, most pedig 2747 van. A pénztárnoki jelentésből fölemlítjük, hogy az alapvagyon 4187 frt 75 kr. az 1871-ki bevétel 13,909 frt. 60 kr., s a kiadás 13,524 frt. 60 kr. A könyvtár 955 művet tartalmaz 1755 kötetben. Hosszabb vitát idézett elő báró Eötvös Loránd azon indítványa, hogy a társulatnak nő-

tagjai is lehessenek. Az indítvány mellett 40 és ellene szintén 40 lévén, elnök nem élt döntő szavával, hanem a fontos kérdésben a konzervativizmust ajánlván, az indítványt elvetettnek nyilatkozta. Ezek után Stoecek elnök felépett az elnöki székéről s helyét mint koronák Jeddik Ányos foglalta el. Következett a tisztviselők megválasztása. Az eredmény ez: elnök lett Than Károly, alelnökök Balogh Kálmán, és Szabó J. első titkár Szily Kálmán másodtitkár Petrovics Gy.

— (Rövid hírek). A M. Vázarhelyett állítólag Bem-szoborra ez év elejéig 11,160 frt. 34 kr. gyűlt össze. — Paulay Ede a nemzeti színház drámai rendezője, 200 frttal Kisfaludy-társaság alapítói közé lépett; Keleti G. festésig pedig 200 frttal az írői segélyegyletnél tett alapítványt. — Az Eszterházy-féle orsz. képtár metszvényeiről Pozsonyi Sándor bécsi műtárs. katalogust készítet; ebből kiderül, hogy a rézmetszettek közt néhány unicum is van, s egy oly nagybecsű véslet, melynek párját csak a londoni múzeumban lehet találni, hol 15,000 frton szerezték meg. — A bécsi világkiállítás ügyében a magyar országos bizottság azt határozta, hogy Horvát-Törökország és a katonai vidék részére Zágrábban külön országos bizottság alakuljon. Az anyaország fensőbb jogát a kiállításban a magyar zászló fogja jelölni. — A Paulay ötéves szerződött a nemzeti színházhoz 18,000 frt évi fizetéssel; ebből 14,000 frt Paulinét illeti. — Persigny herceg, kit Napoleon emelt magas rangra a vele való hű csónakázásért, meghalt Nizzában.

Megjelent új könyvek: »Magyar regeidőig.« írta P. Szathmáry Károly. Ára 1 frt. A legrégibb és legújabb magyar mondák, regék s mesék gyűjteménye, szép írási fejtetésekkel.

Uj zeneművek. Táborcsky és Parsch műkereskedésében megjelentek: »Népszerű esztrádok.« legújabb gyűjtemény, könnyű modorban írtá Tisza Aladár. Két kézo egy füzet 1 frt. négy kézo 1 frt 50 kr. — »Ou vas-tu, petit oiseau ?« (Hová szállsz te kis madár,) zongorára Hess Ch. Ára 50 kr.

Szerkesztői üzenetek.

— Körmendre. L. Mindenk kérdése: igen, kivéve tán a régi mulópoktat illetőleg, miután azokból némelyik elfogyott. — »Ita még egyszer...« (Buda). Mi nem oltajtuk még egyszer ily verset.

TARTALOM.

Cikkek: »Marczibányi Antal.« — »A szívén átlőtt vadruca.« Eredeti beszély. (Folyt.) Szokoly Viktortól. — »A szabadságharcokról.« Egy szabadságharcostól. — »A nagyváradi kolozsvári vasút.« — »A johannisbergi barátok.« Kisvárdától. — »A tűz és az ember.« Sz. G.-tól. — »A bolygók.« Metzner Sándortól. — »A curare-méreg.« — »A hét vizsgálja.« — »Vegyes közlemények.« — »Hírek.« — Képek: »Marczibányi Antal.« — »A johannisbergi barátok.« — »A n.-váradi kolozsvári vasút III. Az első alagút Rév és Brátka közt. (A kolozsvári oldal).« — »A n.-váradi kolozsvári vasút IV. Ugyanazon alagút. (Nagy-Várad felől).«

Hirdetések.

Cachemir kendő.

Szép, jó és olcsó!

Legujabb női ruha-kelmék

bámulatos olcsó árért.

Teljes ruhához való legszebb kelmék

3, 4, 5, 6 frtért, ugyisint a

legfinomabb fekete selyem-anyagok kaphatók

HAMBURGER ADOLF

üzletében, Pest, ur-utca 1-ső sz. a Párisi ház bemeneténél.

Mustrák kívánatra mindenkinek ingyen és bérmentesen küldetnek s megrendelések utánvétel mellett azonnal eszközöltetnek.

10—9

Asztal-és Ágyterítő.

Épen most jelent meg az

ATHENÆUM könyvkiadó-hivatalában

(Pesten, barátok tere 7. szám) s általa Magyar-Erdély ország minden könyvkereskedésében kapható:

JÓ K A I M Ó R

„A köszívű ember fia.”

Regény hat kötetben. — Ára 6 frt.